

ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ԲՐԻԹԻՇ
ՓԵԹՐՈՒԼԻՈՒՄԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԶԵԿՈՒՅՑՆԵՐԻ.
ԳԱԶԻ ԲԱՂԱԴՐԻՉ

Արևին Մանվեյան

Աշխարհի խոշորագույն անդրազգային նավթագազային ընկերության՝ Բրիթիշ Փեթրոլիումի տարեկան զեկույցները ռազմավարական նշանակություն ունեն էներգետիկ բնագավառում զարգացումները, դրանց միտումները և հնարավոր հետևանքները հասկանալու համար: Հետևաբար, պարբերական անդրադարձներն այդ զեկույցներին ու դրանց վերլուծությունը հնարավորություն են տալիս հասկանալու առկա խնդիրները և այն ազդեցությունը, որ էներգետիկ ոլորտն ունի համաշխարհային գործընթացների՝ միջազգային հարաբերությունների, աշխարհատնտեսության ու անվտանգային միջավայրի վրա:

Անդրադարձը հենց գազին պատահական չէ, քանի որ այս վառելիքի պահանջարկը շարունակ աճում է, և ավելի ու ավելի շատ պետություններ են ներգրավվում այս ապրանքի արտադրության ու արտահանման գործին: Իսկ Ասիա-խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի պետությունների տնտեսական կտրուկ աճը հնարավորություն է տալիս մեծացնել գազի արդյունահանումը և այն արտահանել թե՛ խողովակաշարերով և թե՛ հեղուկացված տեսքով:

Ըստ *BP*-ի տարեկան զեկույցի (*Statistical Review of World Energy-2018*)¹ 2017թ. գազի պահանջարկն աճել է 96 մլրդ մ³-ով կամ մոտ 3%-ով, ինչն այդ վառելիքի աճի ամենաարագ տեմպն է՝ սկսած 2010-ից: Պահանջարկի աճի առաջատարը, ինչպես և սպասվում էր, Չինաստանն է՝ 31 մլրդ մ³, Միջին Արևելքը՝ 28 մլրդ մ³ և Եվրոպան՝ 26 մլրդ մ³: Գազի սպառումը նվազել է ԱՄՆ-ում՝ մոտ 1.2%-ով կամ 11 մլրդ մ³-ով:

¹ ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, պ. գ. թ.:

¹ BP Statistical Review of World Energy-2018, <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>

Սակայն նույն ժամանակահատվածում՝ 2017թ., գազի արտադրությունն ամբողջ աշխարհում աճել է 131 մլրդ մ³-ով կամ 4%-ով, որը վերջին 10 տարիներին գազի արդյունահանման կրկնակին է: Այդ էներգակրի արդյունահանման աճի առաջատարը Ռուսաստանն է՝ 46 մլրդ մ³-ով, նրան հաջորդում է Իրանը՝ 21 մլրդ մ³-ով:

Գազի առևտուրն աշխարհում աճել է 63 մլրդ մ³-ով կամ 6.2%-ով, իսկ հեղուկացված գազի արտադրությունը և վաճառքն ավելանում են ավելի արագ, քան խողովակաշարային գազինը: Հեղուկացված գազի արտահանման աճի առաջատարներն Ավստրալիան ու ԱՄՆ-ն են՝ համապատասխանաբար 17 և 13 մլրդ մ³-ով, ապա գալիս է Ռուսաստանը՝ 15 մլրդ մ³ և այլն:

Գազի շուկայի զարգացումները և դրա ազդեցությունը տարածաշրջանների ու պետությունների վրա հասկանալու համար կարևոր է հետազոտել, թե *BP*-ի տարեկան զեկույցն ինչպես է ներկայացնում գազի ապացուցված պաշարներն աշխարհում: Հիշեցնենք, որ ապացուցված պաշարներ ասելով հասկանում ենք գազի կամ նավթի այն ռեսուրսները, որոնք հնարավոր է տեխնիկապես արդյունահանել և վաճառել:

Գազի ապացուցված պաշարներով, ըստ 2017թ. տվյալների, աշխարհի առաջատարը նորից Ռուսաստանն է՝ 18.1% կամ 35 տրլն մ³: Վերջին տարիներին, պայմանավորված գազի գնի բարձրացմամբ, առաջատարն Իրանի Իսլամական Հանրապետությունն էր, սակայն այս վառելիքի գնի անկումը ստիպեց մասնագետներին վերահաշվարկ կատարել, ինչի արդյունքում Իրանը նորից հայտնվեց 2-րդ տեղում՝ 17.2% կամ 33.2 տրլն մ³-ով:

Գազի ապացուցված պաշարների առկայությամբ «պատվավոր» երրորդ հորիզոնականը զբաղեցնում է Կատարը՝ 24.9 տրլն մ³ կամ 12.9%: Չորրորդ հորիզոնականում է Թուրքմենստանը, որի գազի պաշարները կազմում են 10.1% կամ 19.5 տրլն մ³, հինգերորդ և վեցերորդ հորիզոնականներում են ԱՄՆ-ն ու Սաուդյան Արաբիան՝ համապատասխանաբար 4.5% և 4.2%:

Աշխարհում գազի ապացուցված պաշարների 40.9%-ը կենտրոնացված է Մերձավոր Արևելքում, որն այդպիսով շարունակում է պահպանել էներգետիկ աշխարհաքաղաքական կարևորագույն տարածաշրջանի կարգավիճակն այս բնագավառում: Երկրորդ հորիզոնականը զբաղեց-

նում են ԱՊՀ տարածաշրջանի պետությունները՝ 30.6% համապատասխանաբար: Հասկանալի է, որ առաջատարներն այստեղ Ռուսաստանը և Թուրքմենստանն են: Երրորդ հորիզոնականում Ասիա-խաղաղովկիանույան տարածաշրջանն է՝ 10%-ով կամ 19.3 տրլն մ³ գազի ծավալով:

Ըստ *BP*-ի զեկույցի՝ գազի շահագործման նման տեմպերի պահպանման դեպքում մերձավորարևելյան գազը կբավարարի ևս 120 տարի: Համեմատության համար նշենք, որ 1987թ. այդ գազի ծավալը կբավարարեր առաջիկա 400 տարիներին, սակայն գազի սպառման և արդյունահանման ծավալների արագ աճը ստիպել է այս թվերը վերանայել: ԱՊՀ տարածաշրջանի երկրներում, հատկապես Ռուսաստանում գազի արդյունահանման նման տեմպերի դեպքում այդ հումքը կբավարարի ևս 80 տարի: Հասկանալի է, որ գազի արդյունահանման ընդլայնումը և շահագործման տեմպերի ավելացումը ստիպում են անընդհատ վերանայել այս թվերը:

Աշխարհում տարեկան արդյունահանվում է 3 տրլն 680.4 մլրդ մ³ գազ: Գազի արդյունահանման առաջատարը Հյուսիսային Ամերիկան է՝ 951 մլրդ մ³, առյուծի բաժինը ընկնում է ԱՄՆ-ին՝ 734.5 մլրդ մ³ կամ աշխարհում արդյունահանվող գազի 20%:

Արդյունահանման ծավալներով երկրորդը ԱՊՀ պետություններն են՝ 815.5 մլրդ մ³, իսկ առաջատարը Ռուսաստանն է՝ 635 մլրդ մ³ կամ 17%, այս ցուցանիշով ռուսները զիջում են միայն ամերիկացիներին: Երրորդ հորիզոնականն այս ցանկում, հասկանալի կերպով, պատկանում է Մերձավոր Արևելքին՝ 659.9 մլրդ մ³ ցուցանիշով: Այստեղ առաջատարն Իրանի Իսլամական Հանրապետությունն է՝ 223 մլրդ մ³ տարեկան ցուցանիշով, ինչն աշխարհում արդյունահանվող գազի 6.1%-ն է:

Աշխարհում գազի արդյունահանման այս մրցակցության մեջ «պատվավոր» չորրորդ ու հինգերորդ հորիզոնականները պատկանում են Կանադային և Կատարին, որոնք արդյունահանում են՝ համապատասխանաբար 176,3 և 175,7 մլրդ մ³ գազ, ինչը կազմում է աշխարհում արդյունահանվող այդ վառելիքի 4.81% և 4,8%-ները: Գազի խոշոր արդյունահանող են նաև Չինաստանը՝ 149.2 մլրդ մ³ կամ 4.1%, Նորվեգիան՝ 123.3 մլրդ մ³ կամ 3.3%:

Գազի հիմնական սպառումը, ինչպես և սպասվում էր, տեղի է ունենում Հյուսիսային Ամերիկայում՝ 942.8 մլրդ մ³, որից 739 մլրդ մ³ կամ 20.1%՝ միայն ԱՄՆ-ում: Սպառման ծավալով երկրորդը Ասիա-խաղաղ-

օվկիանոսյան տարածաշրջան է՝ 769 մլրդ մ³ կամ 21.0%: Այս տարածաշրջանի թիվ մեկ գազ սպառողը Չինաստանն է՝ 240.4 մլրդ մ³ կամ ընդհանուր սպառման 6.6%:

Սպառման ծավալներով հաջորդը ԱՊՀ պետություններն են՝ 574.6 մլրդ մ³, այս շարքում խոշորագույն սպառողը Ռուսաստանն է՝ 424.8 մլրդ մ³ կամ համաշխարհային սպառման ծավալի 11.6%-ը, սա, նկատենք, երկրորդ արդյունքն է ԱՄՆ-ից հետո: Հաջորդ 4-րդ հորիզոնականն այս ցուցակում զբաղեցնում է Մերձավոր Արևելքը՝ 536.5 մլրդ մ³ տարեկան ծավալով, առաջատարներն այս տարածաշրջանում Իրանն ու Սաուդյան Արաբիան են՝ համապատասխանաբար 214.4 մլրդ մ³ և 111.4 մլրդ մ³ ծավալներով, ինչը կազմում է ընդհանուր սպառման 5.3% և 3.1%-ը:

Եվրոպական մայրցամաքը մի փոքր է զիջում այս տարածաշրջանին՝ գազի սպառման ծավալներն այստեղ կազմում են 531.7 մլրդ մ³ կամ զլոբալ սպառման 14.5%-ը: Այստեղ խոշորագույն սպառողն է Գերմանիան՝ 90.2 մլրդ մ³ տարեկան, ապա հետևում են Մեծ Բրիտանիան՝ 78.8 մլրդ մ³, Իտալիան՝ 71.1 մլրդ մ³ և այլն:

Ինչպես արդեն նշվեց, գազի սպառումը և արդյունահանումն անընդհատ աճում են, ինչը նշանակում է, որ ակտիվությունն այս շուկայում պահպանվում է: Միաժամանակ, պետք է նկատենք, որ գազի միասնական շուկա և այդ ապրանքի գնագոյացման ընդհանուր համակարգ գոյություն չունի, հետևաբար գազի գինը տարածաշրջանից տարածաշրջան էականորեն տարբերվում է:

Այսպես, խողովակաշարային գազի գինը Եվրոպայում 2017թ. կազմել է միջինը \$5.7 -mBtu (1 միլիոն mBtu-ն հավասար է 27.2 մ³)², այն դեպքում, երբ ԱՄՆ-ում դրա գինը եղել է \$2.96 mBtu, իսկ Կանադայում \$1.9 mBtu, այսինքն՝ կրկնակի ու նույնիսկ եռակի էժան: Հեղուկացված գազն էլ ավելի թանկ է, և դրա գինը Ճապոնիայի և Կորեայի շուկայում կազմում է մոտ \$8 mBtu:

Խողովակաշարային գազ արտահանող ամենամեծ պետությունը Ռուսաստանն է՝ մոտ 215.4 մլրդ մ³ միայն 2017թ.: Այդ գազի առյուծի բաժինը՝ 189.3 մլրդ մ³, գնացել է դեպի Եվրոպա, իսկ ԱՊՀ պետությունների մատակարարվել է մոտ 26.2 մլրդ մ³ գազ: Եվրոպային գազ մատակարարող երկրորդ պետությունը Նորվեգիան է՝ 109.2 մլրդ մ³ տարեկան:

²Natural Gas and Coal Measurements and Conversions, <https://www.extension.iastate.edu/agdm/wholefarm/html/c6-89.html>

Հեղուկացված գազի շուկան թեև մեծ չէ, սակայն այստեղ կան շատ խաղացողներ, բայց դոմինանտ է Կատարը՝ 103.4 մլրդ մ³: Հիմնական սպառողը Ասիա-խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանն է՝ 69.6 մլրդ մ³: Հեղուկացված գազի խոշոր մատակարար է նաև Ավստրալիան՝ 75.9 մլրդ մ³, և այս գազի սպառման հիմնական շուկան ևս ասիական պետություններն են:

Այսպիսով, գազի շուկան դինամիկ զարգացող և ընդլայնվող էներգետիկ շուկաներից է, որն իր առաջընթացն ապահովում է նաև նավթի շուկան գրավելու հաշվին: Այս շուկայում առայժմ ուժեղ են Ռուսաստանի դիրքերը, սակայն նկատվում է, որ այստեղ էական փոփոխություններ են տեղի ունենում: Հիմնական փոփոխությունը պայմանավորված է հեղուկացված գազի արտահանման ծավալների ընդլայնման ու դրանց գների շարունակական անկման մեջ: Այսինքն՝ այս շուկայում առկա է գազի հեղուկացված և խողովակաշարային կոչվող տեսակների միջև ընթացող մրցակցություն: Գազի սպառման հիմնական ծավալները, ինչպես և նավթի դեպքում, Արևմուտքից տեղափոխվում են դեպի Ասիա-խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջան: